

והנה כתב בספר הישר כי יעקב שלח את יוסף לראות את שלום אחיו כי התמהמהו ועבר עת האסף המקנה ולא חזרו, ומשמע שהיה סמוך ללילה וא"כ נמצא שהמכירה עצמה כבר היה בליל שבת [ועי' במדרש תנחומא כיון שירד ראובן בלילה לאותו חבור להעלותו ולא מצאו וכו'], וזמ"ש אתם חללתם את השבת.

ובזה יש לבאר דרך צחות המדרש תנחומא עה"פ ויוסף הורד מצרימה ילמדנו רבינו מהו להבדיל על גר של עכו"ם במוצאי שבת וכו' ותמהו המפרשים מה שייכות שאלה זו לפסוק זה ולהנ"ל י"ל דרך צחות שיוסף עצמו שאל שאלה זו ודן בה במוצ"ש כשרצה להבדיל על הגר.

מכירת יוסף היה בליל פסח

נראה לומר עפ"י חשבון דבר חדש כי מכירת יוסף היה בליל פסח, דהנה מבואר בחז"ל שכ"ב שנה שלא היה יוסף בבית אביו היה עונש על הכ"ב שנה שלא היה יעקב בבית אביו ולא קיים מצות כיבוד אב ואם, והנה כ"ב שנים אלו של יעקב היו שלימים ומדויקים מיום ליום דהנה יעקב ברח בערב פסח כמש"כ בתפארת יהונתן (פר' ויצא) דעשו אמר יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב והנה הקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום לכן לא פחד יעקב אבינו כל השנה כי יצחק נולד בפסח אבל ערב פסח חשש שמא ימות יצחק ולכן ברח בער"פ עכת"ד [ודבריו מדויקים ועולים בקנה אחד עם דברי חז"ל שהביא רש"י שלקחת הברכות היה בליל פסח, ומבואר בחז"ל שיעקב למד י"ד שנים בבית עבר ובספר הישר ובמדרש שכל טוב (עה"פ ויהי כאשר כילה יצחק לברך את יעקב) כתבו שמיד כשנכנס עשו קפץ יעקב וברח לבית עבר ואחר י"ד שנים חזר לבית אביו ורצה עשו להרגו ואז ברח לחרן וא"כ נמצא הי"ד שנים שלמד בבית עבר מדויקים מפסח עד ער"פ].

דברי חזקוני

והנה יעקב הי' בבית לכן כ' שנה וברח משם בתקופת פסח דמבואר בראשונים שמלחמת יעקב עם המלאך היה בליל פסח (כ"כ הרזקת ובתוס' השלם וכ"ה בפיוט ויהי בחצי הלילה וישר ישראל למלאך ויכל לו לילה), ואח"כ נסע סוכתה ושהה שם י"ח חדשים קיץ וחורף וקיץ כמו שהביא שם רש"י מגמ' (מגילה יז.) ואח"כ שהה ו' חדשים בבית אל (גמ' שם).

נמצא שחזר לאביו בערב פסח וגמץ כ"ב שנים שלא היה בבית אביו היינו מיום ליום, [ובבוא יעקב לבית אל הציב מצבה וגו' ויסך עליה נסך וכתב בתרגום יונתן דהיינו ניסוך היין וניסוך המים כמו שעתידין בניו לעשות בחג הסוכות עיי"ש ולהנ"ל נמצא שפיר שאכן בדיוק היה אז חג הסוכות], ואם כ"ב שנים שנעדר יוסף מבית אביו היה עונש על כ"ב שנים שלא היה יעקב בבית אביו מסתברא ששנים אלו מדויקים כפי הפגם וגם הם מיום ליום, והנה כ"ו כתבתי דרך השערה אך שוב מצאתי יתדות חזקים להתלות עליהם, דראשון בכלי יקר (פר' מקץ עה"פ ויתנבר אליהם) בתו"ד שכתב לבאר ^{למה} התנבר יוסף לאחיו וציער את אביו ואחיו חנם כי הבין שנגזר על יעקב להצטער כ"ב שנים שלימים מיום ליום כנגד אותם כ"ב שנים שלא קיים מצות כיבוד אב והזמן הזה עוד לא נשלם לכן דתנבר אליהם עכת"ד.

ושוב שנית מצאתי בפנים יפות עה"פ וישלחו מעמק חברון ששלחו בבוקר שיצא בכי טוב וזהו מעמק חברון רומז למ"ש חז"ל (יומא כח.) האיר פני כל המזרח עד שבחברון והנה מבואר בחז"ל שבשעה שנפגש יוסף עם אביו קרא יעקב קריאת שמע נראה דהיינו של שחרית ומכוון השלמת כ"ב שנה שנגזר עליו שיתרחק יוסף ממנו באותו עת ממש עכ"ד ונמצא מבואר להדיא שכ"ב שנים אלו היו מדויקים מיום ליום ואפילו משעה לשעה ועל פי שנים עדים אלו יקום דבר [אך מש"כ ששלחו בבוקר לקמן הבאתי מספר הישר שהיה סמוך ללילה ועמש"כ שם בהערה], והנה מבואר בחז"ל (שמו"ד יח יא) ביום שירדו למצרים בו ביום עלו נמצא שיעקב אבינו הגיע למצרים ט"ו ניסן וא"כ צ"ל שיוסף גם נמכר ט"ו בניסן [ונראה שהיה בליל פסח דכתב בספר הישר כי יעקב שלח את יוסף לראות את שלום אחיו כי התמהמהו ועבר עת האסף המקנה ולא חזרו, ומשמע שהיה סמוך ללילה] ועי' במדרש תנחומא כיון שירד ראובן בלילה לאותו הבור להעלותו ולא מצאו וכו' ⁵.

ועוד יש לבא לחשבון זה ער"ז מצד אחר דהנה אי' בחז"ל (זו"ח פר' וישב) שבוען מכירת יוסף שגרמו שלא יהיה בבית אביו כ"ב שנים נענשו נגד זה בגלות מצרים ר"י שנים דעשרה פעמים כ"ב (נגד כל השבטים שמכרוהו) הוא ר"כ והקב"ה ניכה להם שנה לכל אחד מישום שנפטרו במצרים הרי ר"י שנים, והנה ר"י שנים אלו היו מיום ליום כמובא לעיל מהמדרש שביום שירדו למצרים בו ביום עלו וא"כ מסתברא שגם החטא היה מיום ליום.

ואם כנים אנו בזה יש לבאר בזה כמה ענינים דרך רמז וצחות.

וישב ראובן אל הבור ומבואר בחז"ל שלא היה במכירתו כי היה עוסק בשקו ותעניתו וי"ל דרך צחות כי היה עסוק בתעניתו היינו תענית בכורים (דלפי מה שנתבאר לעיל משמע שהמכירה עצמה היה בתחילת הלילה וא"כ כל המאורה עד המכירה היה ער"פ).

ז. ומבואר בזה דלא כהפנים יפות שכתב ששלחו בבוקר אך גם לפי"ז י"ל כעצם דבריו שכ"ב שנים אלו היו מדויקים משעה לשעה דבאמרי נועם (שו"ת סי' א') כתב שיעקב אבינו הגיע למצרים תחילת ליל ט"ו בניסן כי הרי שמר על דיני תחומין, וא"כ צ"ל שקריאת שמע שקרא היינו של ערבית ושוב נמצא הכ"ב שנים מדויקים.

ח. ובמדרש (פ"ד ה) עה"פ וישב יעקב מגורי בגי' רנ"ט אלו השנים מיום שאמר הקב"ה לאברהם ידוע תדע עד שעה שנתישב יעקב בארץ מגורי אביו, ולהנ"ל יש לדייק ד'מיום' ועד 'שעה' היינו שנים שלימים מיום ליום, דברית בין הבתרים היה ט"ו בניסן (תנחומא בא ט) א"כ וישב יעקב בארץ מגורי אביו ער"פ הוא רנ"ט שנים שלימים, ובמתנ"כ שם באחד האופנים מכאן הכוונה מיום שנולד אברהם עיי"ש וגם לפי"ז נמצא כמש"כ דאברהם אבינו נולד בפסח כמש"כ האברבנאל בפ' הגש"פ בפיוט ובבן ויהי בחצי הלילה, ונמצא כנ"ל שמגורי"י שנים מדויקים מיום ליום.

ט. עי' בשיח יצחק (להג"ר יצחק ווייס אב"ד ווערבוז) פר' תולדות שכתב שלכן קנה יעקב הבכורה מעשו דאותו יום היה ערב פסח (פמ"ג מש"ז א"ח סי' תמ"ז בשם ספר יד יוסף) וממילא היה עשו חייב לצום תענית בכורים וכאשר ביקש ממנו הלעיטני לא רצה יעקב להכשילו ולכן קנה ממנו הבכורה.

וישחמו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת בדם י"ל ששחמוהו לקרבן פסח [ועי' בסמיכת חכמים (בביאור סמיכות שקלים אחר פסחים) שכתב 'בכל מקום שנאמר שעיר עזים הוא רומז על קרבן פסח כדאשכחן גבי שני גדיי עזים של רבקה' עיי"ש] ובוה יובן שפיר מש"כ המפרשים (סמיכת חכמים שם, פנים יפות פר' בא עה"פ ולקחתם אגודת אזור ועי' מהר"ל בגבורות ה' עה"פ ויקחו להם איש שה לבית אבות) שדם פסח הוא תיקון למכירת יוסף כי במכירת יוסף טבלו את הכתונת בדם פסח, [והגאון ר' אלהן ווסרמן זי"ע (בביאורי אגדות שבסוף קובץ הערות סי' ו' אות ח')] כתב שענין עלילת דם שכלל ישראל סבל ממנו תמיד הוא עונש מכוון מדה כנגד מדה על העוון של ויטבלו הכתונת בדם עיי"ש ולפי"ד יובן למה סבלו מזה דוקא בפסח].

ובתפארת יהונתן כתב בפסוק והנה תועה בשדה שכמו יעקב אבינו מרם שהלך מא"י קפצה לו מקום ביהמ"ק כדי שיתפלל שם כן ביוסף הצדיק ביקש הקב"ה שיתפלל במקום ביהמ"ק מרם שירד למצרים ולכן נודמן לו מן השמים להיות נתעה למקום המקדש הנקרא שדה וזהו והנה תועה בשדה עכת"ד ולפי"ד יש להוסיף עוד תבלין שהוא ע"ד מה שכתבו חז"ל (תרגום יונתן עה"פ ואשא אתכם על כנפי נשרים) שבליל יציאת מצרים הוליד הקב"ה את בני ישראל בענן למקום המקדש והקריבו שם את קרבן פסח, וכן י"ל כאן שהקב"ה לקח את יוסף למקום המקדש כדי שיקריב שם קרבן פסח.

והנה תועה בשדה בכלי יקר הביא מדרש שמעה בענין השדה הנאמר בקין והבל כי היה לו לשום אל לבו מה שקרה להבל עם קין שמחמת קנאה הרג איש אחיו עיי"ש וכתב ביערות דבש (ח"ב דרוש י"ב, ועי' ליקו"ת להרח"ו פר' ויחי עה"פ ראובן בכורי אתה) שראובן היה גלגול קין ויוסף גלגול הבל ולכן התאמץ להשיב את יוסף כי רצה לתקן הריגת הבל עיי"ש והנה אי' בחז"ל (פרד"א פכ"א ותרג"י) שהריגת הבל היה בליל פסח לכן דוקא בזמן זה היה צריך לתקן זאת.

וישבו לאכל לחם היינו שאכלו מצות, ואכלוהו בהסיבה כלשון חז"ל (פס"ד פרשה י' כי תשא) 'הסיבה אחת שישבו השבטים ונטלו עצה על יוסף למוכרו זיכה את כל העולם כולו וכו' וישבו לאכול לחם' (ועי' כאן בתרגום).

וימכרו את יוסף בעשרים כסף ומבואר בחז"ל (ילקוט שמעוני) כל אחד מהם נטל שני כסף לקנות מגעלים לרגליהם שנאמר על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור געלים, וי"ל דרך צחות דלכאורה קצת פלא שבדיוק אז נצטרכו כולם באחד למגעלים חדשים אך להג"ל י"ל דמבואר במתני' (כתובות סד:) שחייב אדם לקנות לאשתו מגעלים חדשים ממועד למועד לכן נצטרכו אז כולם למגעלים חדשים, (ובשיטמ"ק שם כתב שזהו דוקא באתרא דנפיש טרשין, והנה הם היו בחברון כדכתיב וישלחו מעמק חברון ומבואר בחז"ל (הובא ברש"י פר' שלח) אין לך טרשין בא"י יותר מחברון).

ובספר זרע ברך (וישלח ראשון, מקץ שני) כתב שיוסף נמכר מישום שיעקב הבטיח וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך והיה צריך ליתן גם מעשר מבניו ולכן

נמכר יוסף למצרים עיי"ש וי"ל דרך צחות שלכן רצו להרגו דוקא ער"פ כי הוא זמן ביעור מעשרות.

ויש לבאר דרך רמז דברי המדרש (איכ"ר פתיחתא יח) השביעני במרורים הרוני לענה ממה שהשביעני בלילי יום טוב הראשון של פסח הרוני בלילי תשעה באב לענה, ולפי"ד י"ל דהנה מבואר בחז"ל (זו"ח שם) שבעון מכירת יוסף נחרב ביהמ"ק, ובוה יתבאר המדרש שבעון מה שעשו בליל יו"ט הראשון של פסח הרוני לענה בליל תשעה באב, (ובמדרש שם סיים 'הוי בלילי יו"ט הראשון של פסח הוא לילי תשעה באב' והכוונה שבאותו יום שיחול יו"ט ראשון של פסח יחול באותו שנה ליל ת"ב וכמבואר בשו"ע (או"ח תכ"ח סעי' ג') סימן א"ת ב"ש וכו', ואולי יש לרמוז זאת בפסוק וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם נקוד על את וי"ל שרומז על 'א"ת' שגרמו בזה לחורבן הבית בת"ב).

ובמשנה (ר"ה טז.) מבואר בפסח נידונין על התבואה והיינו פרנסה והנה במדרש (פד יז) עה"פ וישבו לאכל לחם דרשו שע"י מכירת יוסף גרמו שיוסף יאכיל לחם לכל העולם, ולהג"ל אתי שפיר שדייקא בפסח שנידונין על פרנסה נתגלגל הדבר שיתקיים כי למחיה שלחני אלקים לפניכם, [ועי' ר"ן (ר"ה טז.) דבפסח נידונין על התבואה היינו של כלל העולם ובר"ה על כל יחיד ויחיד עיי"ש וכאן היה לכלל העולם].

ובזוה"ק (וישב קפה:) מבאר שהקב"ה מדקדק בצדיקים כחוט השערה ביה כתיב ואת עורות גדיי העוים הלבשה על ידיו בגין כך ויטבלו את הכתונת בדם [עוים] הוא גרם לו יחרד יצחק חרדה גדולה לכן גרמו לו שחרד חרדה גדולה ביה כתיב האתה זה בני עשו אם לא ליה כתיב הכתונת בגך היא אם לא עכת"ד והנה לקחת הברכות היה בליל פסח כמש"כ רש"י ולכן נענש דוקא בלילה זו.

ובלילי הסדר יש כמה רמזים למכירת יוסף.

במדרש (שוח"ט י) אמר הקב"ה לשבטים אתם אמרתם לעבד נמכר יוסף חייכם אתם קורין עצמכם בכל שנה ושנה עבדים היינו, ולהג"ל יוכן שפיר דדייקא ביום שמכרו את יוסף באותו יום אנו אומרים עבדים היינו.

קיטל י"ל שלכן הולכים עם קיטל זכר לכתונת פסים שהפשיטו ממנו, עוד י"ל דהנר כתבו הראשונים שהשליכו את יוסף ערום לבור ובהדר זקנים לבעה"ת מביא מדרש שיוסף היה לו קמיע בצוארו ובא רפאל ועשה ממנו חלוק והלבישו, וי"ל שזכר לגם זר הולכים עם קיטל.

י. ויש להוסיף עוד, שעפ"י חשבון אכן הי' שנה זו שנה הרביעית לשמיטה שנת ביעור מעשרות, דהנה ברש"י ע"ז ט' ע"א מבואר החשבון שיצחק אבינו נולד שנת ב' אלפים ומ"ח לבריאת העולם, וא"כ נמצא שיעקב אבינו נולד ב"א ק"ח, והנה יעקב אאע"ה הי' בן ק"ל שנים בעת מכירת יוסף כמבואר עפ"י חשבונות חז"ל (ובקיצור כי יעקב הי' בן ק"ל בעומדו לפני פרעה במצרים וכ"ב שנד קודם לכן נמכר יוסף), וא"כ נמצא דמכירת יוסף הי' בשנת ב"א רט"ז לבריאת העולם. והנה לפי מה שהסכימו כל הפוסקים לשיטת הרמב"ם והגאונים שלחשבון השמיטות מחלקים כל השנים מבריאת העולם, נמצא ששנת ב"א רט"ז הי' שנה הרביעית לשמיטה שנת ביעור מעשרות.

כרפס כתבו הראשונים (רבינו מנחם פ"ח מהלכות מצה ה"ב, אורחות חיים הלכות ליל פסח אות כה) שכרפס שאוכלים בליל פסח הוא זכר לכתונת פסים שעשה יעקב ליוסף שהיתה סיכת ירדת ישראל למצרים.

טיבול כתב במעשי ה' לר"א אשכנזי (כביאור ההגדה, מה נשתנה) שטיבול ראשון בליל פסח הוא כנגד ויטבלו את הכתונת בדם במכירת יוסף שהיא היתה סיכת ירדתם למצרים והטיבול השני כנגד ויטבלתם בדם אשר על הסף.

בשמים כתב בספר חיים לראש להגר"ח פאלאג'י (עריכת שלחן הטהור אות ה') שיעטר שולחנו בליל פסח בכל מיני בשמים כמו שנוהגים כן באיזמיר ומביא סמך לזה דכתיב וירח את ריח בגדיו ויברכהו וזה היה בליל פסח עכת"ד ולפי"ד י"ל עוד שהוא זכר לגם שנעשה ליוסף בליל פסח בידרו למצרים שארחת הישמעאלים נודמן להם לשאת כל מיני בשמים במקום נפט ועטרן שריחן רע.

חד גדיא ביארו כמה מפרשים דקאי על מכירת יוסף שנמכר בעשרים כסף שהוא תרי זוזי לכל אחד וגדיא רומז על השעיר עזים שטבלו בו את הכתונת.

אחד עשר כוכביא והיינו בחלום יוסף ותמה תחת"ס (פר' וישב) הרי היו י"ב כוכבים אלא שי"א השתחוו לאחד עיי"ש וי"ל שמוכרים י"א בליל פסח כי מבואר במדרש (ב"ר פד טו) וישמע ראובן ויצילהו אמר ראובן אני הייתי סבור שנדחת מכה אותו מעשה והוא מונה אותי עם אחי שנאמר ואחד עשר כוכבים משתחווים לי ואיני מצילו, נמצא שע"י החלום של אחד עשר כוכביא ניצל יוסף ממיתה בליל פסח.

ואידי דעסקינן בליל הסדר יש להעיר הערה בענין ד' כוסות דהנה מבואר בחז"ל (ירושלמי פסחים פ"י ה"א, רש"י שם קח.) שהם נגד ד' פעמים שזכר בוס בחלום שר המשקים [ועיי"ש במפרשים שבחלום זה מרומז יציאת מצרים], ויש להעיר שחלום שר המשקים היה בליל פסח דהנה מבואר בחז"ל (ב"ר פט ג) שמפני שביקש יוסף משר המשקים והזכרתי נשאר עוד שנתיים ימים בבית האסורים וכתב הרבינו בחיי עה"פ שנתיים ימים דהיינו מיום ליום (וכן מבואר ברשב"ם שכתב שנים שלימות וגם בחזקוני כתב מיום ליום אך שם כתב משיצא שר המשקים מבית הסוהר וזה היה ג' ימים אחר החלום אך ברב"ח משמע כמש"כ עיי"ש וכן מפורש באוההח"ק עיי"ש), ומבואר בחז"ל (שמו"ר יח יא) שיוסף יצא מבית האסורים ט' בניסן נמצא לפי"ז שחלום שר המשקים גם היה בליל פסח ובה נרמז יציאת מצרים שתהיה בלילה הזה ושפיר למדו מזה ד' כוסות לליל פסח.

נישואי יעקב עם לאה היה ל"ג בעומר

נראה לומר דבר חדש ונפלא עפ"י חשבון שיעקב אבינו נשא את לאה ל"ג בעומר, דהנה כתב בתפארת יהונתן (פר' ויצא, הובא לעיל) שיעקב אבינו ברח מבית אביו ער"פ עיי"ש והנה הקשו הראשונים (רמב"ן בפסוק וזה שער השמים, רבינו בחיי ר"פ ויצא) שהרי יצחק דיד בחברון וא"כ אמאי כתיב ויצא יעקב מכאר שבע ומביאים מהמדרש שיעקב הלך לבאר